

Könyvszemle

BŐSZE PÉTER, KAPRONCZAY KATALIN, KESZLER BORBÁLA SZERKESZTŐK: *A MAGYAR ORVOSI NYELV TÖRTÉNETE*

A magyar orvosi nyelv története című, enciklopédikus felépítésű munka szerkesztői, akik maguk is e hiánypótló könyv szerzői, négy fő- és tíz alfejezetből álló összefoglalásukban széles körű áttekintést nyújtanak a hazai orvosi nyelv specializációjának fejlődéstörténetéről.

Tematikus felépítésének köszönhetően hat évszázadnyi távolságból lépnek elő legkorábbi orvosi vonatkozású nyelvelmékeink az 1395. évtől írott *Besztercei, Schlägdi* és a *Soproni szójegyzékekből*, majd a későbbi szótárakból, szójegyzékekből és glosszákból fennmaradt források. Ugyancsak e korszakolás enged betekintést a korai előfutárokként számontartott, de már az orvoslás témakörébe tartozó *Ars Medica* (1577), Méliusz Juhász Péter: *Herbarium* (1578), Beythe András: *Fives könyv* (1582) és Frankovith Gergely: *Hasznos és fölötte szikséges könyv* (1588) című művekbe. Az első munkák említésével egy időben tárul fel a hazai medicina tudatos nyelvújítóinak törekvése, hogy e korabeli szakirodalom még nem elsősorban az orvoslás művészetét gyakorlónak, hanem „A szegény tudatlanoknak... nem a Bölts emböröknek...” íródott – fogalmazza meg a tudós írók célját Váradi Lentsés György, az *Ars Medica* szerzője 1577-ben. Lényeges feltárása annak a tudatos felvilágosító törekvésnek, amely minél szélesebb körben igyekezett a helyes életvezetés és betegségek esetén szükséges „protokollok” leghelyesebb módjait közvetíteni.

Választékos képet nyújt a könyv azon korszakolás alapján épített struktúrája, amely a 16. századtól a 21. századig követett szaknyelvi fejlődés történetét tárja elénk. A tudós és a népi gyógyítás viszonyától, a népi orvoslókönyvek, recipék, majd a tudatos szóalkotás kezdetétől a korunk legutóbbi évtizedeiben mind nagyobb befolyást szerző angol kifejezésekkel bővülő, görög–latin, magyar és angol keveréknyelvének vizsgálatáig. Kiemeli a Magyar Tudós Társaság meghatározó szerepét, és feltárja azt a sajátos fejlődést, amelynek eredményeként a hazai orvoslás gyakorlatában a mai napig rögzültek a görög–latin és magyar szakkifejezések.

Tiszteletre méltó azon igyekezet a nagy elődök értékeinek bemutatására, ahogyan a munka harmadik fejezetében – a teljesség igényével – legjelesebb nyelv-művelő orvosaink biográfiájával gazdagítják az olvasók ismeretét. Csak a legis-

mertebbeket említve, Almási Balogh Pállal, Bene Ferencsel, Fabini Jánossal, Flór Ferencsel, Magyary-Kossa Gyulával, Pólya Józseffel és (Schedel) Toldy Ferencsel együtt huszonhárom, korukat meghatározó kiválósággal gazdagodik a fejlődéstörténet. Életrajzi adataikon, munkáikon és a munkásságukat ismertető kiadványokon túl betekintést kapunk a szó- és fogalomalkotás, a kifejezések közérthetőbb magyarosításának folyamatába. Orvosok, szakdolgozók, laikus érdeklődők számára izgalmas felfedezést ad mai szakszavaink, kifejezéseink etimológiájának kifejtése. A nyelvújító tudósok, akik orvosi vagy éppen hétköznapi nyelvezetünkbe építették be azokat, nagy felelősséget vállaltak az új formák adaptációjával. Magyary-Kossa Gyula találóan fogalmazza meg 1927-ben e törekvés egyik legkiválóbb képviselőjének, reformkori akadémikusunknak, Bugát Pálnak ez irányú tevékenységét: „Annyi bizonyos, hogy Bugát fáradhatatlan agitációjának volt egy igen értékes eredménye, az tudniillik, hogy mindenkinek lelkében gyökeret vert a meggyőződés, hogy magyar nyelven is, tudományos formában ki lehet fejezni bármilyen ismeretet. Megszületett a nyelv iránti bizalom.”

A magyar orvosi nyelv története negyedik fejezete a gyógyszerek, a természetes alapanyagú készítmények, gyógynövények, a receptirodalom első nyomtatott és kéziratos formában fennmaradt (Méliusz Juhász: *Herbárium*, Lippay János: *Posoni kert*, Diószegi Sámuel: *Orvosi Fűvész Könyve*) értékei felé fordul. A gyakorlatias megközelítést dicséri, ahogyan az ismereteinktől sem idegen gyógynövények felhasználását és elnevezésük változásait részletezi. A gyógyszerészet nyelvezetének bemutatása során a 18. század második felének, majd az azt követő időszak alapmunkájának, a négy nyelven íródott, pozsonyi *Taxa (Taxa pharmaceutica Posoniensis)* című gyógyszerárszabásnak tárja fel lapjait. Szerzője Torkos Jusztus János, Pozsony vármegye főorvosa, aki a magyar, német, latin és szlovák nyelven írott munkája többnyelvűsége ellenére a magyart nem mint kiegészítést csempészte be az idegen szavakat, nyelvet nem értők számára, hanem a magyarosított megfeleltetéseket az idegennel egyenértékű formában alkalmazta. Rámutatott anyanyelvünk tudományos szintű használatának igényére és a szókészlete révén benne lévő lehetőségekre, szaknyelvünk három évszázaddal korábbi alapításának igényességére. Még ha egy évszázadot késve is, immár a dualista államrezon hozzájárulásával látott napvilágot 1872-ben a Magyar Királyság első hivatalos gyógyszerkönyve, a *Magyar Gyógyszerkönyv*. Születését nemcsak gyógyszerész-orvosszakmai, hanem politikai sikerként is értékelték a kortársak, rámutatva a Béctől függetlenedő, önállóságát részlegesen elnyerő hazai nyelv- és egészségpolitika sikerére. Itt is nagy utat tesznek meg a szerkesztők, nyomon kísérve a *Gyógyszerkönyv*-sorozat VIII. kiadásáig (2006) eltelt nyelvfejlődést.

A munka alaposságát dicséri, hogy a szerkesztők semmiképpen nem feledkeznek meg a hódoltság korától közel napjainkig eltelt, öt évszázadnyi erdélyi vonatkozású levéltári, s egyéb fennmaradt dokumentumokról sem. Az 1976-ban megjelent *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* tizenhatezer oldalas, tizennégy

kötetbe foglalt feldolgozásként ad átfogó képet a sajátos fejlődésen átment egykori országrész orvosi nyelvezetének, tájszavaink mai alakjainak interpretációjával, amely egyúttal a magyar nyelvtudomány legnagyobb szótári teljesítménye is. Közkinccse tétele azért is kiemelten fontos, mert Erdély történelme, írásbelisége, tudományossága a magyarság történetének szerves része.

Büszkeséggel tölti el az olvasót a hazai szaksajtó két évszázados múltjának teljessége, annak felfedezése, hogy az elsőként Pesten megjelenő szakperiodika, az *Orvosi Tár* (1831) mindössze két évtizeddel maradt csak el a világ első olyan folyóiratától, a *The New England Journal of Medicine*-től (1812), amely még napjainkban is létezik. Az 1857-ben, *Honi és külföldi gyógyászat és kór bűvárlat közlönyeként* életre hívott *Orvosi Hetilap* a mai napig az orvosi szaksajtó vezető orgánusaként jelenik meg. Ám a magyarországi gyógyászat évszázados következetessége a globalizáció korában gyengülni látszik. Minden szépsége ellenére az angol nyelv orvosi vonatkozású rövidítéseinek, mozaikszavainak a hazai orvosi szaknyelv magyar megfelelőinek mellőzésével alkalmazott tükörfordításai által veszít értékéből. Mintha kifejezőmódunk nemzetközivé válásával tarthatna csak lépést a 21. század orvoslása a tudományos világban. Balogh Kálmán 1883-ban megjelent *Orvosi műszótárának* sorai napjainkban igencsak aktuálisak: „orvosi műszavaink tekintetében válságosabb állapotban még nem voltunk, mint most vagyunk”. Már csak azért is, mert nyelvünk egyediségének összetettsége, gazdag szókészlete bizonyította a medicina által igényelt színvonal minőségét. Ahogyan a szerzők is bemutatják, az 1770 novemberében a Pozsony vármegyei Nagyszombatban hazánkban elsőként indított orvoskar leendő orvosdoktorai, sebészesterei, szülésznői, gyógyszerészei, majd 1787-től állatorvosai számára a latin és német mellett a magyar nyelvű oktatás tökéletesen biztosította a tudományosság által követelt nyelvi közeget. Sőt, a magyar idővel az utóbbiakat végleg felváltva több mint 250 éve szolgálja a tudományos szaknyelvű képzés kontinuitását.

Ajánlom *A magyar orvosi nyelv története* című összeállítást mindazon érdeklődőknek, akik nemzeti kincsünk, anyanyelvünk megtartó és újtó szerepét szeretnék a lehető legszélesebb források bemutatásával megismerni, orvos, orvostörténész és nyelvész kutatóknak a maga teljességével hat évszázadot felölelő munkája által a *historia artis medicinae* tükrében. Orvosi szaknyelvünk egyedi értékű munkája, Bösze Péter, Kapronczay Katalin, Keszler Borbála és tudós-szerzőtársaik kiemelkedő műve a Medicina Könyvkiadó Zrt. gondozásában látott napvilágot 2022-ben.

(Bösze Péter – Kapronczay Katalin – Keszler Borbála szerkesztők: *A magyar orvosi nyelv története*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt., 2022, 420 o.)

Debródi Gábor

PhD, múzeumigazgató
Kresz Géza Mentőműzeum, Budapest